

โครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตอาหารและสร้างรายได้ของชุมชน

กรมประมงขับเคลื่อนการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตสัตว์น้ำจืด หรือธนาคาร สัตว์น้ำของชุมชน โดยดำเนินงาน “โครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม” ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้รู้จักใช้ประโยชน์และบริหารจัดการแหล่งน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเพิ่มผลผลิต สัตว์น้ำ โดยให้ชุมชนเป็นหุ้นส่วนในการบริหารจัดการ กำหนดกติกาของชุมชนร่วมกันในการบริหารจัดการแหล่งน้ำ ภายใต้หลักการ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์” จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของหลายชุมชน เป็นโครงการที่ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี ชุมชนได้รับประโยชน์จากโครงการ มีสัตว์น้ำบริโภคในชุมชน สามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน มีการจัดสรรผลประโยชน์คืนให้แก่สมาชิกและส่วนหนึ่งคืนกลับไปให้กับชุมชน เพื่อเป็นต้นทุนด้านสวัสดิการและนำไปพัฒนาชุมชนต่อไป

แหล่งน้ำชุมชนเป็นแหล่งน้ำขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำนิ่งหรือแหล่งน้ำปิดมีคันคูขอบเขตของแหล่งน้ำล้อมรอบที่ชัดเจน ส่วนใหญ่ไม่มีการเชื่อมต่อกับแหล่งน้ำใหญ่ ส่งผลทำให้แหล่งน้ำชุมชน มีศักยภาพด้านกำลังผลิตสัตว์น้ำตามธรรมชาติที่ต่ำ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำค่อนข้างน้อย เนื่องจากศักยภาพของแหล่งน้ำชุมชนในการแพร่ขยายพันธุ์ตามธรรมชาติมีน้อย เพราะไม่มีต้นทุนพ่อแม่พันธุ์สัตว์น้ำในการสืบพันธุ์วางไข่และเลี้ยงตัวอ่อน ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการในการเพิ่มผลผลิตด้านการประมงในแหล่งน้ำชุมชน จำเป็นต้องอาศัยการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำเป็นหลัก หรือที่เรียกว่าการจัดการด้วยรูปแบบการปล่อยเลี้ยง (Culture Based Fisheries, CBF) อาจจะมีการให้อาหารเพิ่มหรือการทำอาหารธรรมชาติในแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำชุมชนมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นชนบทในประเทศไทย เป็นแหล่งผลิตสัตว์น้ำเป็นอาหารโปรตีนและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนตั้งแต่บรรพ

บุรุษสืบมานาน หลายชุมชนได้ร่วมกันบริหารจัดการแหล่งน้ำในชุมชนของตัวเองจนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน มีการกำหนดกติกาของชุมชนร่วมกันปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำและจับสัตว์น้ำขึ้นมาใช้ประโยชน์ และนำรายได้ ไปพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ผ่านมารกรมประมงได้ดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งน้ำชุมชนด้านการประมงหลายโครงการ ทั้งที่เป็นโครงการของรัฐและโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลประเทศต่าง ๆ เช่น โครงการประมงหมู่บ้าน โครงการประมงโรงเรียน โครงการบำรุงพันธุ์ปลาแบบประชาอาสา ตลอดจนการผลิตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อเพิ่มผลผลิตในแหล่งน้ำชุมชนให้เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ของราษฎรในชุมชนท้องถิ่น นับว่าเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมให้สมดุลและยั่งยืน

กรมประมงได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาแหล่งน้ำชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตสัตว์น้ำของชุมชน จึงได้ดำเนินงาน “โครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นโครงการตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้การขับเคลื่อนตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ดร. เฉลิมชัย ศรีอ่อน) วัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้ 1) เพื่อให้ราษฎรในชุมชนเป้าหมายโครงการมีผลผลิตสัตว์น้ำเพียงพอต่อการบริโภค สามารถสร้างรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน 2) เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดและสามารถบริหารจัดการแหล่งน้ำในชุมชนในการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำจืดและเป็นธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำ และ 3) เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการบริหารแหล่งน้ำชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำจืดและการทำงานร่วมกับชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดอย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

โครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วมเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2560 - 2564 เป้าหมายโครงการมีการจัดตั้งธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำใหม่ ปีละ 20 แห่ง และดำเนินการติดตามแหล่งน้ำเก่าเป็นระยะเวลา 4 ปี ซึ่งในปีงบประมาณ 2560 - 2563 มีพื้นที่เป้าหมายโครงการฯ ทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 80 แห่ง 46 จังหวัด ติดตามการดำเนินงานต่อเนื่องในแหล่งน้ำเก่า ปี 2560 - 2562 จำนวน 60 แห่ง และจัดตั้งธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำใหม่ปี 2563 จำนวน 20 แห่ง

การดำเนินงานโครงการโดยการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนโดยชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่หน่วยงานกรมประมงและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องสนับสนุนด้านงบประมาณและให้คำแนะนำให้คำปรึกษาด้านวิชาการ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการฯ ตามแผนการปฏิบัติงานที่ชุมชนร่วมกันจัดทำขึ้น มีการนำองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ มาปรับใช้ในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เช่น การเพาะพันธุ์สัตว์น้ำโดยใช้ชุดเพาะฟักเคลื่อนที่ (Mobile Hatchery) ให้ชุมชนร่วมกันติดตามประเมินผลผลิตสัตว์น้ำที่ปล่อยเลี้ยงในแหล่งน้ำชุมชน การอนุบาลเลี้ยงลูกพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มอัตราการรอดก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำชุมชน หรือจำหน่ายเป็นรายได้ของโครงการฯ การประเมินผลจับสัตว์น้ำที่จับมาใช้ประโยชน์ตลอดจนมูลค่าของผลจับสัตว์น้ำที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน ชุมชนร่วมเป็นเจ้าของโครงการโดยมีการสมัครเป็นสมาชิกร่วมลงทุนในโครงการ และมีการปันผลหุ้นคืนสมาชิกทุกสิ้นปี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้นำมาใช้ในการประเมินความสำเร็จของโครงการฯ ในระหว่างการดำเนินการ ชุมชนได้ร่วมเก็บข้อมูลทำให้ทราบผลการดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมเครือข่ายคณะกรรมการแหล่งน้ำทั่วประเทศ เพื่อให้เกิดกลไกการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมโครงการฯ เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียนและประสบการณ์ สร้างแรงจูงใจในการจัดการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำชุมชนของตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อมโยงหลักการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนด้านการประมงมีการใช้ประโยชน์สัตว์น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของโครงการฯ กรอบการดำเนินกิจกรรมภายใต้โครงการ

ธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม (ภาพที่ 1) ดังนี้

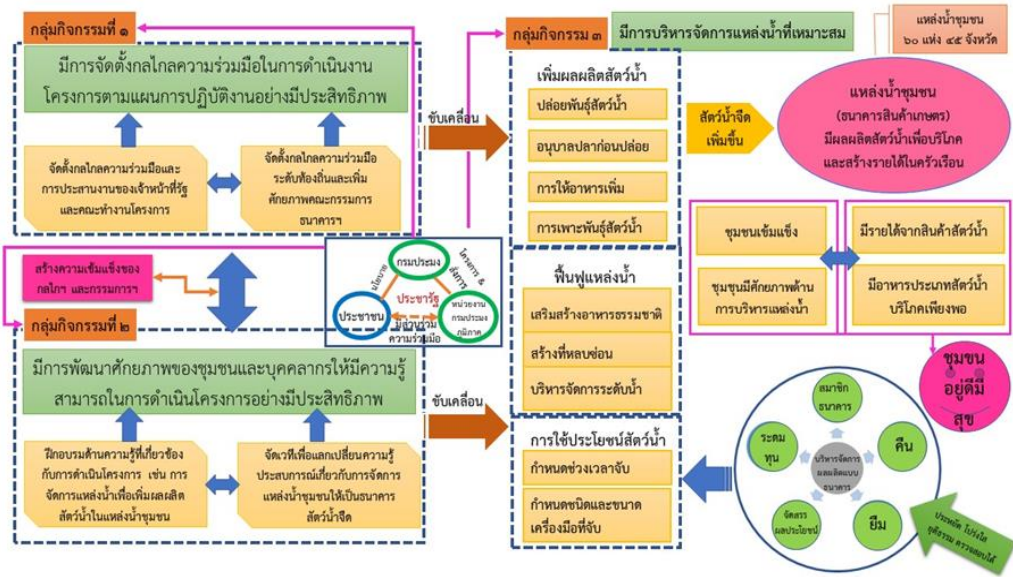
กลุ่มกิจกรรมที่ 1 ได้แก่ การจัดตั้งกลไกความร่วมมือและการประสานงานในระดับส่วนกลางและท้องถิ่นในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการฯ การจัดหาแหล่งน้ำชุมชนที่เหมาะสม และสนับสนุนการจัดตั้งให้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชุมชน โดยการบริหารจัดการแหล่งน้ำแบบมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งผลิตอาหารสัตว์น้ำของชุมชน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารฯ และกฎระเบียบประจำแหล่งน้ำ และมีการจัดการบริหารผลผลิตสัตว์น้ำในรูปแบบกองทุน/กลุ่ม/ธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนร่วมลงทุนเพื่อบริหารจัดการและจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์สัตว์น้ำภายใต้โครงการ โดยยึดหลักความยุติธรรมและโปร่งใส

กลุ่มกิจกรรมที่ 2 ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการธนาคารฯ โดยให้ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการดำเนินงานโครงการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดและการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ ตลอดจนให้ความรู้แก่ชุมชนในการบริหารจัดการผลผลิตสัตว์น้ำที่เกิดจากโครงการฯ ผ่านระบบกองทุนของโครงการ จัดประชุมเครือข่ายคณะกรรมการแหล่งน้ำเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ ชุมชนมีการบริหารจัดการภายใต้การช่วยเหลือและแนะนำของหน่วยงานของรัฐในทุกมิติ สามารถเข้าใจระบบที่ออกแบบโดยชุมชนร่วมกัน สามารถแก้ไขระเบียบปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมในชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

กลุ่มกิจกรรมที่ 3 ได้แก่ การบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนให้เหมาะสมเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำจืด โดยชุมชนมีการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำแหล่งน้ำโดยใช้เงินงบบุคลากรเพื่อดำเนินกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานดังกล่าว เช่น การเพาะพันธุ์สัตว์น้ำโดยใช้ชุดเพาะฟักเคลื่อนที่ (Mobile Hatchery) การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การสร้างอาหารธรรมชาติ การอนุบาลลูกพันธุ์สัตว์น้ำก่อนปล่อยหรือเพื่อจำหน่าย การเพิ่มมูลค่าสัตว์น้ำโดยการแปรรูปสัตว์น้ำ ฯลฯ โดยมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์สัตว์น้ำจืด อาหารสัตว์น้ำ และวัสดุอุปกรณ์อื่นตามแผนการดำเนินงานของธนาคารที่ชุมชนจัดทำขึ้น

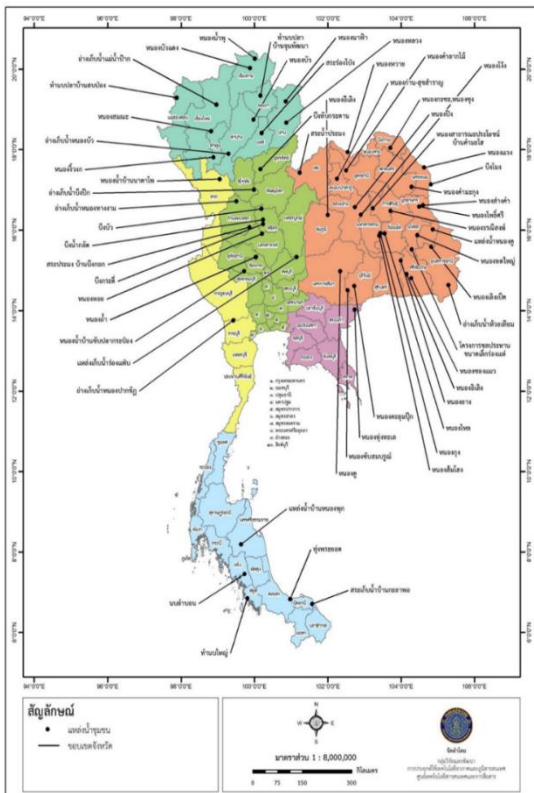
จากผลการดำเนินงานโครงการฯ ณ สิ้นปีงบประมาณ 2562 ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำแหล่งน้ำเพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการ จำนวน 1,194 ราย มีการสมัครเป็นสมาชิกของโครงการฯ จำนวน 5,813 ราย และร่วมลงทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนในการดำเนินงานโครงการฯ เป็นเงิน 1,025,778 บาท มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำ

โครงการฯ จำนวนประมาณ 17.36 ล้านตัว เป็นพันธุ์ปลา 10.91 ล้านตัว กุ้ง จำนวน 643 ล้านตัว มีการจับผลผลิตสัตว์น้ำแล้ว 268 ตัน มีรายได้จากการเปิดขายบัตรจับผลผลิตสัตว์น้ำ และทยอยจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป้าหมาย เป็นเงิน 6,372,799 บาท และปันผลคืนให้กับสมาชิกธนาคารฯ เป็นเงิน 669,881 บาท

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินงานโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม

การดำเนินงานโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วมเข้าสู่ปีที่ 4 ตั้งแต่ปี 2560 ดำเนินการในแหล่งน้ำชุมชน จำนวน 80 แห่ง ใน 46 จังหวัด (ภาพที่ 2)

จากผลการดำเนินงานโครงการฯ ณ สิ้นปีงบประมาณ 2562 ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำแหล่งน้ำเพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการ จำนวน 1,194 ราย มีการสมัครเป็นสมาชิกของโครงการฯ จำนวน 5,813 ราย และร่วมลงทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนในการดำเนินงานโครงการฯ เป็นเงิน 1,025,778 บาท มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำในแหล่งน้ำโครงการฯ จำนวนประมาณ 17.36 ล้านตัว เป็นพันธุ์ปลา 10.91 ล้านตัว กุ้ง จำนวน 643 ล้านตัว มีการจับผลผลิตสัตว์น้ำแล้ว 268 ตัน มีรายได้จากการเปิดขายบัตรจับผลผลิตสัตว์น้ำ และทยอยจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป้าหมาย เป็นเงิน 6,372,799 บาท และปันผลคืนให้กับสมาชิกธนาคารฯ เป็นเงิน 669,881 บาท

ภาพที่ 2 พื้นที่ดำเนินงานโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม จำนวน 80 แห่ง

การดำเนินงานโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วมของกรมประมงที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2560 มีผลการดำเนินงานในเชิงประจักษ์ ส่งผลทำให้กรมประมงได้รางวัลเลิศรัฐ จำนวน 3 รางวัล 2 ปีซ้อน จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ซึ่งเป็นรางวัลแห่งเกียรติยศ แสดงถึงความเป็นเลิศของหน่วยงานภาครัฐ ที่สะท้อนถึงความสำเร็จของการพัฒนาระบบราชการและการให้บริการประชาชน ที่รัฐบาลมอบให้หน่วยงานภาครัฐที่ได้มุ่งมั่นปฏิบัติราชการจนประสบความสำเร็จ มีความเป็นเลิศในสาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำงานร่วมกับประชาชนในลักษณะหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อให้ความยั่งยืนในการพัฒนาระบบราชการ ซึ่งผลงานที่ได้รับรางวัลนี้จะเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่หน่วยงานอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบงานของหน่วยงานให้ดียิ่งขึ้นต่อไป รางวัลเลิศรัฐที่กรมประมงได้รับจากการดำเนินงานโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. รางวัลเลิศรัฐประจำปีงบประมาณ 2561 สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม “ระดับดี” โครงการธนาคารผลผลิตเกษตรด้านการประมงบ้านซับสนุมบุรี จังหวัดบุรีรัมย์

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2563

2. รางวัลเลิศรัฐประจำปี พ.ศ. 2562 สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทรางวัลผู้นำหุ้นส่วนความร่วมมือ (Engaged Citizen) “ระดับดีเด่น” นางหนูแดง ทองใบ ประธานโครงการธนาคารผลผลิตเกษตรกรด้านการประมงบ้านชัยสมบูรณ์ จังหวัดบุรีรัมย์

3. รางวัลเลิศรัฐประจำปี พ.ศ. 2562 สาขาการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ประเภทรางวัลสัมฤทธิ์ผลประชาชนมีส่วนร่วม (Change) “ระดับดี” โครงการธนาคารผลผลิตเกษตรกรด้านการประมงหนองคู จังหวัดนครราชสีมา

เหนือสิ่งอื่นใดความสำเร็จของโครงการธนาคารผลผลิตสัตว์น้ำแบบมีส่วนร่วม 3 ปีที่ผ่านมา นอกจากชุมชนมีผลผลิตสัตว์น้ำบริโภค ลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในครัวเรือนแล้ว ยังก่อให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน ชุมชนมีความรู้ความสามารถด้านการพัฒนาอาชีพประมงสามารถนำไปต่อยอดประกอบเป็นอาชีพได้ ชุมชนเข้มแข็ง สามารถร่วมคิดวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมกันบริหารจัดการ

รายได้หรือจัดสรรประโยชน์บนพื้นฐานของความโปร่งใส ยุติธรรมภายใต้กติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น มีต้นแบบของการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ ซึ่งผลสำเร็จดังกล่าวนี้ จะก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ราษฎรในชุมชนมีความสุข อยู่ดีกินดี สร้างรากฐานความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป